

TÜRKİYE'DEKİ SANATÇI KOLEKTİFLERİ ÜZERİNE

On Artists Collectives in Turkey

Solmaz BUNULDAY*

öz

Türkiye’de özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren sanatçıların “inisiyatif”, “proje” ya da “kolektif” gibi başlıklar altında bir araya geldikleri görülmektedir. 1990’lı yıllarda da sanatçıların bir araya gelerek bağımsız birliktelikler meydana getirdikleri veya bağımsız mekanlar oluşturdukları görülmektedir. 1990’lı yılların oluşumları ilk kuşak olarak değerlendirilecek olursa 2000’li yıllarda ortaya çıkanları ikinci kuşak olarak görmek mümkündür. 1990’larda ortaya çıkanlar ile 2000’li yıllarda ortaya çıkanlar arasında temel benzerlik mevcut sanat sistemine alternatif üretim ve mekan oluşturma amacıyla güç birliği yapma isteğidir. Ancak bu oluşumlar için tek bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Özellikle 2000’li yıllarda ortaya çıkanlar esnek yapıları, kar amacı gütmemeleri, katılımcılığı önemsemeleri, özerkliklerini koruma, onları sınırlayan kurumsal şeylerden azade olmaya çalışma gibi özellikleri ile daha öncekilerden farklı durmaktadırlar. Kısacası bu oluşumların mevcut sanat sisteminden bağımsız olma ve ona alternatif oluşturma isteği vardır. Bununla birlikte sanatçıların mevcut ekonomik ve toplumsal koşullar nedeniyle bir araya gelerek güç birliği yapma zorunlulukları da söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye’de ortaya çıkan kendilerini genel olarak “inisiyatif”, “proje” veya “kolektif” olarak tanımlayan bu oluşumların ortaya çıkış koşulları ve içeriklerine dair bir değerlendirme yapmak bu çalışmanın konusu olacaktır.

Anahtar Sözcükler: kolektif, inisiyatif, sanatçı kolektifleri, katılım, dayanışma.

ABSTRACT

It can be observed that especially in the beginning of 2000s the artists in Turkey organized into groups under the name of “initiative”, “project” or “collective”. Also, it is usual that the artists established independent groups and venues in 1990s. If the groups in 1990s was categorized as the first generation, the ones in 2000s could be the second generation. The main similarity between the groups of 1990s and 2000s is to build a union in order to create an alternative artistic production system and venue against the mainstream. However, it is almost impossible to reach a sole description for these groups. Especially the groups established in 2000s are different

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/Türkiye. E-posta: sbunulday@yahoo.com. ORCID: 0000-0001-7020-7187.

from the earlier ones in term of their non-profitable and flexible organizational structure with the importance of participation, the protection of autonomy isolating themselves from the restrictive conventional ones. In short, these groups intent to be independent from the mainstream and to build an alternative against it. Also, it is another fact that the artist had to be organized because of ongoing economic and social conditions. In this regard, this study aims to assess those groups, who named themselves “initiative”, “project” or “collective”, in the frame of the condition and context in which they were born.

Keywords: collective, initiative, artist collectives, participation, solidarity.

Giriş

Türkiye’de 1990’lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan ve kendini “inisiyatif”, “proje” veya “kolektif” olarak tanımlayan oluşumların sayısının ancak 2000’li yılların ortalarından itibaren giderek arttığı söylenebilir. Aslında 1990’lı yılların ikinci yarısından sonra Hafriyat, Oda Projesi, Apartman Projesi gibi dönemin sanat ortamında alternatif yaklaşımlar (yani alternatif fikir, alternatif alanları kullanan) sergileyen kolektif yapıda inisiyatifler vardı. Bu ilk oluşumlar daha sonraki yıllarda yoğunlaşacak olan oluşumlara zemin hazırlayıcı ilk örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren K2 (2004, İzmir), Hazavuzu (2005), Bas (2006), PİST/// (2006-), Yaygara (2006) gibi birçok oluşum meydana çıkmış ve giderek sayıları artmıştır.

Bu oluşumlar özellikle yeni mezun olmuş sanatçı adaylarına yeni alan ve olanak yaratmak veya sanat piyasasına alternatif oluşturmak için hayata geçirilmişlerdir. Yani mevcut sanat sisteminin ve onun dinamiklerinin dışında kalma isteği de oluşumların ortaya çıkmasında etkili olan diğer bir itici güçtür. Çalışmanın amacı kronolojik bir çerçeve içinde bu oluşumların ortaya çıkmasında etkili olan sosyo-ekonomik, politik ve bireysel nedenlerin ve oluşumların yapılarının nasıl olduğu üzerinde durmaktır. Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma yoktur, ancak bu oluşumlar ile yapılan röportajlar, toplantı metin ve videoları, bazen ise oluşumlar tarafından yapılan yayınlar ilk elden kaynaklar olduğu için önemli olmuşlardır. Özellikle 2000’li yıllarda sayıları giderek artan bu oluşumların tümünü ele almak mümkün olmasa da Türkiye genelinde ortaya çıkmış olanların kabaca tasnifi söz konusudur.

1. Bir Araya Gelmeye ve İnisiyatif Almaya İten Nedenlere Dair

Sanatçıları bir araya gelmeye ve inisiyatif almaya iten sosyo-ekonomik, politik ve bireysel nedenler olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda hem eko-

nomik ve toplumsal koşullar hem de bireysel ve kişisel özellikler önem kazanmaktadır. Bugün sanat, şirketler ve bankalarla iş birliği içindeki sanat elitlerinin elinde, kar amaçlı birer araç haline getirilmiştir. Yeni mezun olmuş bir sanatçı adayı için böylesi bir sanat piyasası ile mücadele etmek oldukça zordur. Türkiye'deki sanat okullarından mezun olan öğrenci sayısının yıllar içinde giderek artması, artan mezun sayısına rağmen kendilerini ifade edebilecekleri mekân ve mecraların yeterli sayıda olmaması önlerinde önemli bir engel olarak durmaktadır. Bununla birlikte sanat ortamını şekillendiren aktörler ile kurulması gereken mecburi bağlantılarla ancak kendilerini var edebileceklerine olan inanç da diğer bir engel olarak görünmektedir. Bu oluşumları meydana getirenlerin genellikle genç yaş grubundan olduğu görülür. Bu bağlamda bilindiği üzere mevcut sanat sistemine uyum sağlamayan, uyum sağlamak istemeyen ya da uyum sağlama sürecinde zorluklar yaşayan kişilerin alternatif bir davranışa doğru kaydıkları görülür. Yani yeni kuşaklar içinde buldukları sıkıntı veren durumları aşmak ve varlıklarını sürdürmek için koşullara uymaya ya da alternatifler yaratmaya çalışırlar. Bunu başarabilmek için ise, bir takım yeni davranışlar geliştirmeleri gerekebilir. Mevcut sanat ortamı ile kendi düşünce ve istekleri arasında mesafe ve kimi zaman karşıtlık gören sanatçılar da yeni yollar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu yol ve davranışlar isyan, ret olabileceği gibi bir araya gelerek iş birliği yapmak da olabilir. Her ne kadar nedenler, güdüler ve amaçlar farklı olsa da ortak payda birlikte, kolektif bir varoluş ortaya koymaktır. Bir mecburiyet ve gereklilik olarak iş birliğinin öncelikli olduğu oluşumları meydana getirebilirler. İşte bu bağlamda kendilerini inisiyatif veya kolektif olarak değerlendiren sanat oluşumları bir gereksinim sonucu olarak ortaya çıkmışlardır denilebilir. Bununla birlikte bir araya gelmede yalnızlık ve aidiyet duygusu da bireysel düzeyde etkilidir. “Biz olma” halinin ortak amaç, değer ve beklenti geliştirmede bireyi daha güçlü kılabileceği bir gerçektir. Çünkü aidiyet duygusu kendini diğerleri ile bir olarak görmeyi ifade eder. Bir araya gelme aynı zamanda kişiler arası etkileşim ve iletişim güçlendiren bir durumdur.

Sanatçı da diğer herkes gibi kültürel, grupsal, kişilerarası ve nihayet kişisel nitelikteki davranışlarını somut koşullar içerisinde şekillendirir. Bu nedenle sanatçıyı çevreleyen sistem yani somut toplumsal durum önemlidir. Bununla birlikte sanatçının kişisel özelliklerini de yadsımamak gerekir. Bu bağlamda davranışların mevcut sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlerce şekillendirilmesine rağmen sanatçıların bu durumun dışına çıkma yönünde çaba sarf ettiklerini söylemek mümkündür. Mevcut sisteme alter-

natif oluşturma veya daha bağımsız olabilme isteği de bu çabanın motivasyon noktalarından birini oluşturmaktadır. Konumuz açısından bakıldığında yukarıda sayılan gerekçelerin Türkiye'deki sanat ortamına yansımalarını biraz daha detaylandırmak gerekmektedir.

2. Türkiye'de İnisiyatiflerin Ortaya Çıkış Süreci

İnisiyatiflerin yoğun olarak 2000'li yıllarda ortaya çıktığı ifade edilmişti. Neden bu yıllarda yoğunlaştığını anlayabilmek için daha önceki yıllara bakmakta fayda vardır. Bunun için ise o dönemin ekonomik, politik gelişmelerine bakılmalı ve o bağlamda sanat alanındaki gelişmeler ifade edilmelidir. 1990'lı yıllar Türkiye açısından ekonomik olarak dışa açılmanın, benimsenen neo-liberal ekonomi politikalarının etkilerinin sosyal, politik ve kültürel alanlarda belirginlik kazandığı yıllardır. Türkiye'nin ekonomi politikasındaki değişim sanatçı açısından bir taraftan uluslararası dolaşıma girebilme olanağı sağlarken diğer taraftan bireyselliğinin de önünü açmıştır. Ancak konumuz bağlamında bakılacak olursa sanatçılar bireyselliklerine vurgu yapıyor olsalar dahi çeşitli grup etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Kısacası sanatçıların bir araya gelme durumu bulunmakla birlikte inisiyatif veya kolektif olarak tanımlanan birlikteliklerden farklı bir durum söz konusudur.

Bu bağlamda Türkiye'deki sanat ortamında bir araya gelmelerin nasıl olduğuna özellikle çağdaş sanat üretimleri bağlamında bakıldığında bienal gibi uluslararası büyük sanat organizasyonlarının yapılmasından önceki dönemlerde sanatçıların daha çok gruplar halinde bir araya gelmeye çalıştıkları görülür. (Bunlara gruplar halinde denmesinin sebebi genellikle aynı isimlerin bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Örnek A, B, C, D Sergileri, Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri gibi). Bunlar grup özellikleri göstermezler. Dönemin az sayıdaki galerilerinde çalışmalarını sergilemeye çalışırlar. Ancak bu mekânlar sayıca yeterli değildir. (AKM, Teşvikiye-Nişantaşı galerileri) Bu olanak azlığı içinde sanatçının var olma çabası ciddi bir sorun olarak önlerinde durmaktadır. 1990'lı yıllarda olanaklar görece artar ancak yine de sanatçılar için görünür olma sorunu devam etmektedir. (Özellikle Genç Etkinlik Sergileri önemlidir. O dönemde genç sanatçılar için bir nefes alma alanı olmuşsa da maalesef 1998 yılında sonlanmıştır).

Yeni mezun olan sanatçı adayı nasıl davranmalı, ne yapmalı, kendini nasıl görünür kılmalıdır, sorusuna 1990'lı yıllarda mezun olan Hafriyat'ın verdiği cevap önemlidir: "elimizde bir dosyayla galerileri gezmekten başka bir ihtimalin olabileceği" (URL-1). Bu düşünce o dönemde yeni mezun olmuş Hafriyat'ın sistemin ya da sanat ortamının dayatmalarına karşı kendi

yollarını ve alanlarını açmaya çalıştıklarının ifadesidir. Yeni mezun olmuş gençler kamu veya özel fonlardan kolayca yararlanamamaktadırlar. Bu nedenle kendilerini finanse edebilecek yapılar, oluşumlara ihtiyaçları vardır. Aynı sıkıntıları ve sıkışmışlıkları yaşayan diğerleri ile bir araya gelmek gerekmektedir. Bunun yanı sıra her yıl güzel sanatlar fakülteleri ve eğitim fakültelerinden mezun olan sanatçı aday sayısı düşünülecek olursa sıkışmışlık duygusu daha net anlaşılabilir. Türkiye genelinde 77 adet GSF ve Eğitim Fakültesi sanat alanında mezun vermektedir. İstanbul'da 4 devlet, 20 vakıf, Ankara'da 2 devlet, 6 vakıf, İzmir'de 2 devlet, 3 vakıf, diğer kentlerde 40 devlet üniversitesidir söz konusu olan (URL-7).

1990'larda ortaya çıkmaya başlayan ve iki veya daha çok sanatçının bir araya geldiği Hafriyat (1996), Oda Projesi (1997), Apartman Projesi (1999), daha sonra Karşı Sanat Çalışmaları (2001), K2 (2004?), Pist Disiplinlerarası Paylaşım Projesi (2005) gibi oluşumları ilk kuşak sanatçı kolektifleri olarak görmek mümkündür. Bunlar daha çok alternatif üretim, sergileme yöntemlerini kullanma ve katılımı öne çıkaran yapılanmalara sahiptir. Bu ilk kuşak olarak değerlendirilen oluşumlarda aslında mevcut sanat sistemini tamamen reddeden bir yaklaşım yoktur, sadece inisiyatif alıp o sisteme alternatif olabilecek bir ortam (merkezin dışında, kıyıda), yöntem arayışı ve güç birliği yapma mecburiyeti vardır.

Bunlar arasında Hafriyat daha çok grup mantığı ile davranan ancak mevcut olan sanat piyasasına alternatif arayışlar içinde olan otonom bir yapı olarak karşımıza çıkıyor. Oda Projesi ise sosyolojik yönü olan ve sanat başlığı altında değerlendirdiği çalışmaları ile katılım (bulunduğu mekândaki komşuları ve onların çocukları) odaklı çalışmalarıyla dikkat çeker. Bu yaklaşımı ile sanatın başka disiplinlere olan ihtiyacının altını çizmiştir. Apartman Projesi ise Selda Asal'ın inisiyatif olarak mevcut galeri, müze sistemine alternatif olabilecek bir üretim, sergi mekanı ve sergileme biçimi ile öne çıkmıştır (1990'larda ayrıca Vasıf Kortun'un Tünel'de bulunan İstanbul Güncel Sanat Projesi isimli bir mekanı vardır ve orada güncel sanat tartışmaları yapılmaktadır). O yıllarda Hafriyat dışında diğer ikisinin kullandıkları mekânlar vardır ve bu mekânlar daha sonra “mutenalaştırma”¹ bağlamında çok ko-

¹ Bu kavram da Türkçede “soylulaştırma”, “normalizasyon” ve “makulleştirme” gibi kelimelerle de ifade edilen “gentrification” kavramına karşılık gelir. Gentrification “bir evi ya da bir yeri yenileyip, onarak orta sınıfın zevkine uygun hale getirme ve üst sınıfın satın alması ile önceden değersiz olan yerlerin değer kazanması” olarak tarif edilir. Yani kent merkezlerinde kalmış olan terkedilmiş endüstri alanlarının veya gerilemiş bölgeleri olarak tarif edilen eski kent merkezlerinin elden geçirilerek yenilenmesini ve orada yaşayan düşük gelirli veya marjinal kesimin

nuşulacak olan yerlerdedir. Bu üçünden sonraki yıllara 2000’li yılların ortalarından sonra ortaya çıkan Pist (Pangaltı) ise yine başka bir mutenalaşma potansiyeli olan yerde faaliyet gösterecektir. Aslında bu bir gerekliliğin sonucu olarak öyle olmak zorundadır. Çünkü ekonomik olarak başka yerlerde var olmaya çalışmak zor olabileceği gibi ayrıca kenarda kalmış yerler bu sanatçıların beslenebilecekleri kaynak olarak sanat üretimi yapmalarına olanak sağlamaktadır. Kısacası mahalle veya bölge bir araştırma ve proje geliştirme işlevi için bir alan ve zemin oluşturmaktadır.

2000’li yılların sonlarından itibaren ise ikinci kuşak kolektifler olarak değerlendirilebilecek oluşumlar karşımıza çıkmaktadır. Bu yılların ortalarından itibaren İstanbul’un çağdaş sanat alanında bir çekim merkezi olmaya başlaması da bu oluşumların sayısında artışa neden olmuştur. Bu oluşumların yapısının daha esnek olduğunu söylemek mümkündür. Diğer kuşak gibi bu oluşumlarda da dayanışma ve mevcut sistemin (galeri, müze, küratör vs.) dışına çıkma isteği vardır. Ancak burada kurumsallaşmaya, hiyerarşiye karşıt, gönüllülük esasına dayalı, çoğulculuğu önemseyen, demokratik olmayı “arzulayan”, özerk bir yapı oturtma isteği söz konusudur. Bu kolektifler/oluşumlara dâhil sanatçılar herhangi bir kurum veya galericiyle çalışmak istememektedirler. Hatta belli bir mekânda çalışma üretmeyi ret edenleri dahi vardır. Sanatı galerilerde değil katılımlı olarak ve her neresiyse orada (sokak, kafe vs., hatta bir masa) ve o alternatif mekan ve alanda yapmaya eğilimlidirler. Bununla birlikte herhangi bir yükümlüğün olmaması, gidebildiği yere kadar giden bir yapıda olmaları, bürokrasiden uzak olmaları, katılan kişilerin bir mecburiyetle değil de özgür bir şekilde davranabilmelerine olanak vermesi, herkesin sözünü söyleyebileceği birer açık alanı hedeflemeleri, sınırlamaların, galeri, küratör gibi herhangi bir aracının olmaması, süreklilik gibi herhangi bir kaygı taşımamaları, deneyselliğe olanak vermeleri gibi yaklaşımlar bu oluşumları cazip kılmaktadır. Bu oluşumlar için alternatif olma alışlagelmiş her şeyin dışına çıkmayı ifade etmektedir.

3. Türkiye’deki İnisiyatifleri Tasnif Etme Önerisi

Kendini inisiyatif veya kolektif olarak tanımlayan oluşumların sayısı sürekli değişmektedir. Bazı oluşumlar zaman içinde dönüşümler geçirmişken (KUTU, PİST, Bas gibi) bazıları da sonlanmıştır. Örneğin Bas’ın bugün resmi bir kimliği vardır ve AB fonlarından yararlanmaktadır. Bu oluşumları sınıfla-

yerinden edilerek yeni bir orta sınıfın ikamet edeceği turistik ve kültürel bölgeler haline getirilmesini ifade eder (Bunulday, 2013: 124).

mak zordur, belki de sınıflamamak gerekmektedir. Ancak konuyu daha netleştirmek adına genel bir sınıflama yapmak gerekirse tablo şu şekildedir:

Mekân ve/veya kamusal alan odaklı	Krep, Yoğunluk (2012), Pelesiyer (2012, Ankara), Pasajist (2010, açık sanat alanı), Noks (2017), Mtaar (2009-10, açık sanat alanı), Outlet Bağımsız Sanat Alanı (2008-11), 5533 (2008), Exociti
Grup	Hafriyat (1996-2009), Durum Sanat Grubu (2016)
Aktivist-sanat	216 (2009-2012), Kendine Ait Bir Oda (2015, İzmir), Karapembe Karşı Sanat Kolektifi (2013), Dramaqueer (2016, Antalya, Feminist, LGBTİ, Kaos-GL, Yedirenk), Kamusal Sanat Laboratuvarı (2011)
Mekansızlar	Taşeron (2016), Çokayaklılar (2016), Atılkunst (2006-2013, internet üzerinden), Nomad (2002), Performistanbul (2016), AmberPlatform (2007, dijital platform)
Periferide bulunanlar	K2 (2004, İzmir), Yaygara (2006, Ankara), CABININ (2008?, Çanakkale), Merkezkaç (2016, Diyarbakır), Mardin'de Çağdaş Sanat Konuşmaları (2016), Loading (aynı zamanda mekan odaklı, 2017, Diyarbakır), sub (2017, Çanakkale), A4 Açık Sanat Alanı (2019, Diyarbakır), Eldem Sanat Alanı (2018, Eskişehir), Karantina (2019, İzmir)
Projeler	PİST/// (2006), Apartman (1999), Oda Projesi (1997), Hazavuzu (2005), Hallederiz İnş. Koop. (2016, kent ve mimarlık odaklı), Bas (2006), Halka Sanat Projesi (2011)
İhtiyaçtan bir araya gelenler	Kabahat (2011), Herhal, Darağaç Projesi (2016, İzmir)

Tablo 1. Türkiye'de yer alan oluşumlar.²

² Bu tabloda genel olarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu oluşumların bazılarını tek bir başlık altında değerlendirmek mümkün değildir. Bununla birlikte tabloda tüm oluşumlara yer verilmiştir.

Niçin bir araya geldikleri sorulduğunda verilen cevaplar şu şekildedir: “Ortaklık kurmak, birliktelik, yan yana olma, sohbet, paylaşma, ihtiyaç, sıkışmışlık, kısıtlanmayı aşmak, birlikte üretip güçlü hissetme, çalışmalarını (işleri) gösterip eleştiri almak, sorgulamak” gibidir. Katılım, ortaklık, iş birliği, gönüllülük temel argümanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Katılım sadece o oluşumu oluşturanları ifade etmemekte, buldukları mahalle veya bölgedeki insanları da kapsamaktadır. Sürekliliğin olmaması, esneklik, katılımcıların değişebilir olması gibi belirsizlikler ise hem oluşumu besliyor hem de bir paradoks yaratıyor. O zaman bir araya gelmenin gayesini sorgulamak gerekmektedir. Diğer bir paradoks da ekonomik olarak idame edebilmelerinin zorluğudur. Çünkü fonlardan ve sponsorluklardan uzak durmaya çalışıyorlar. Fonlardan yararlanacak olurlarsa bağımsızlıklarını yitirme tehlikesi karşı karşıya kalabilirler. Daha çok ekonomik temelli sorunlar olmak üzere yapılarının esnekliği de bu oluşumların kısa ömürlü olmasına neden olmaktadır. Uzun soluklu olanlar ancak sponsor ve yararlanan birtakım fonlar sayesinde olmaktadır. Bu durumda da bağımsızlık, özerklik durumu aşınmaya başlamaktadır.

Yukarıda gerek ilk kuşak gerekse ikinci kuşak oluşumlar içinde inisiyatif alma bakımından öne çıkabilecek olanlar vardır. Ancak hem sponsorluk (Pist: 25.000 USD, Bas: 25.000 USD) kurumundan yararlanıp hem de bu şekilde değerlendirilebilecek oluşumları bağımsız, özerk gibi tanımlamaların dışında tutmak gerekmektedir. Yola çıktıkları dönem için bu sözcükleri karşılayan yaklaşımları olabilir ancak bugün bu oluşumları değerlendirirken mevcut sistemin ne kadar dışına çıkabildiklerine bakmak gerekmektedir. Görüldüğü üzere onları sistemin içine çeken kurumlardan beslenmeye, iletişime geçmeye başlamışlardır. Örneğin SAHA Derneği tarafından “Bağımsız Sanat İnisiyatiflerinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Destek” adıyla 2013 yılından beri bu oluşumlara destek sağlamaktadır. Bu bağlamda ilk ortaya çıkan iş birliğine dayalı oluşumların dernekleşerek kurumsallaşmaya başlaması ya da bazı fonlardan yararlanmaları bu düşünceyi güçlendirmektedir. (Örneğin, Nomad 2006’da, kendini “deneysel bir sanat mekânı” olarak tanımlayan 5533 ise 2010 yılında dernek olmuştur. Bugün Bas, Banu Cennetoğlu Sanat Araştırmaları Derneği, Amberplatform, Beden İşlemsel Sanatlar Derneği, Halka Sanat, Halka Sanat ve Kültür Araştırmaları Derneği olarak faaliyet göstermektedirler.) Bunun gibi bu inisiyatiflerin 10. İstanbul Bienali’nde (2007) Santralİstanbul’da yer almaları ya da 2012 yılında Yaygara’nın Contemporary İstanbul’a katılmış olması da özerk ve bağımsız yapılarını aşındıran diğer dikkat çekici olgulardır.

Sonuç

Giderek özelleştirilen sanat sistemi, sanat mekanı ve üretimlerinin birbirine çok benzer üretimler haline gelmesi, kamu kaynaklarından sanata çok az pay düşmesi, sanatçının galeri-küratör sarmalına mecbur bırakılması gibi bir çok neden sanatçı için nefes alabileceği alanları daraltmaktadır. Bu bakımdan meydana gelen bu oluşumlar yukarıda değinilen durumlara alternatif olma iddiası ile ortaya çıkmışlardır. Bunlar kar amacı gütmeyen, bağımsız, katılımcılığı öne çıkaran, sanatçılara çalışma ve sergileme alanları açmaya yönelik olarak ortaya çıkan alternatif oluşumlardır. Özgürlüklerini sınırlayan her türlü olguyu aşmaya çalışmaktadırlar. Bürokrasi onları sınırlayan bir şey olduğu için kurumsallaşmak istememektedirler. Programlarını istedikleri gibi ve istedikleri hızda ve istedikleri zamanda gerçekleştirmek, (esnek yapıları) herhangi bir kurumsal engelle karşılaşmamak istemektedirler. Kısaca mevcut ekonomik ve kurumsal yapıdan bağımsız olma iddiasını taşımaktadırlar. Tabi bu sayılanlar daha çok ikinci kuşak olarak değerlendirilebilecek oluşumlar için geçerlidir.

Bu oluşumlar sanat piyasasının tekipleşmiş yapısından farklılık göstermektedirler. Sanatçılar bir araya gelerek küçük adacıklar, komünler kurmaya çalışıyorlar. Onlara dayatılanın dışında da alternatifler olabileceğini ifade etmek istiyorlar. Diğer taraftan “var olmak ve var etmek” için de bir araya geliyorlar. Bunu “bir mecburiyet” gibi düşünmek gerekiyor. Ancak söylenmesi gereken başka bir durum da mevcut sanat sistemine alternatif yaratma arzusu bir süre sonra ekonomik sıkıntılar nedeniyle sönmek durumunda kalmakta ya da sisteme eklenmeye doğru evrilmektedir. Bu oluşumlarda kural, süreklilik, bir grup olduklarına dair herhangi bir gönderme ve aidiyet durumu yoktur. Birlikte var olma ve böylece daha güçlü hissetme, gönüllülük, esnek yapıları onları cazip hale getirmektedir. Bu oluşumlar, birlik, grup gibi özellikler göstermemektedirler.

Bugün bu oluşumlar için daha çok inisiyatif ve kolektif kelimeleri kullanılmaktadır. İnisiyatif girişim, önyak olma, öncelik, ilk adım, karar verme yetkisi gibi anlamları olan bir kelime. Buradan anlaşıldığı üzere gerektiğinde her şeyden bağımsız bir şekilde, kendiliğinden tercih etme, seçme ve karar alıp uygulamayı ifade etmektedir. Kolektif kelimesi ise birçok kimseyi veya nesneyi içine alan, birçok kişi ve nesnenin bir araya gelmesi sonucu olan, ortaklaşa olarak geçmektedir. Bu tanımlardan yola çıkılacak olursa; bunları tek bir başlıkla ve tanımla değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Zaten kendileri de “inisiyatif”, “kolektif”, “proje”, “mekan”, “sanatçılar tarafından yönetilen mekan”, “açık alan”, “bağımsız sanat inisiyatifi”, “bağım-

sız bünye” (Ha-za-vu-zu) gibi birçok tanım yapmaktadırlar. Kullanılan terim ve kavramlar aslında bu oluşumların içeriğini, onlara dair bilgi veren kelimelerden oluşmaktadır. Bu açıdan dönemin ruhunu taşıdıkları söylenebilir. Şöyle ki, tanımlamalardan, sınırlamalardan, dayatmalardan, bürokrasiden bağımsız ve istedikleri kadar, istedikleri süre boyunca bir aradalar ve mevcut olan siteme bir alternatif oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Bu oluşumlarla ilgili yukarıda genel bir sınıflama yapılmış olsa da bunları kategorize etmekte veya sınıflamakta zorluklar vardır. Söylem ve içeriklerine bakıldığında aynı oluşumun başka bir sınıfa da sokulabileceği görülmektedir. Dolayısıyla kapsayıcı bir kategoriden bahsetmek mümkün değildir. Ancak yine de genel bir tanım gerekirse bu oluşumların bağımsız ve özerk olma çabasında olan, kimi zaman aktivist olabilen yapılar oldukları söylenebilir.

Kısacası, genç sanatçılar bağımsız ve özgür iradeleri, ortak duyguları ve düşünceleri ile bir araya geliyorlar, ancak bireyselliklerini bir kenara koymadan farklı düşünce ve üretimler ile “var olmaya” çalışıyorlar. Bununla birlikte pragmatik bir tarafları olduğunu da söylemek gerekir. Çünkü burada bir mecburiyet de söz konusudur, mevcut olana alternatif oluşturmak, seslerini ve kendilerini görünür kılmak için bir araya gelmek zorundalar.

Kaynakça

- Asal, Selda (2019). “Apartman Projesi”. *Sanat Dünyamız*, 117: 55-65.
- Atakan, Nancy (2010). “Tutunmak”. *5533 Project 3 Sergi Kataloğu*, yayın yeri yok, sayfa numarası yok.
- Beldan, Nevin Yalçın (2012). “Yaygara Güncel Sanat İnisyatifi Paralaks ile Bir Kültür-Kent Tipolojisi Oluşturuyor”. *Sanat Dünyamız*, 129: 70-75.
- Boynik, Sezin ve Altındere, Halil (2008). “Hazavuzu Grubu ile Söyleşi”. *artist*, 7: 132-137.
- Bunulday, Solmaz (2013). *Türkiye’de Sanat Üretimi 1975-2005*. İstanbul: Parşömen Yayınları.
- Bursalı, Elif Ayşe (2013). *Sanatçı İnisyatifleri ve Sanatçılar Tarafından Yürütülen Mekânların İstanbul Güncel Sanat Alanındaki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cennetoğlu, Banu vd. (2009). “İnisyatifler”. *Dersimiz Güncel Sanat*. Ed. Azra Tüzünoğlu. İstanbul: Outlet Yayınları, 44-61.

- Çalikoğlu, Levent (2007). *Çağdaş Sanat Konuşmaları 2, Çağdaş Sanatta Sivil Oluşumlar ve İnisiyatifler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Engin, Fırat (2018). “Ankaralı Sanatçı İnisiyatifleri Üzerine Notlar”. *Art-Sanat*, 9: 427-435.
- İnce, Ayça (2006). “İnisiyatif Nedir?”. *art-ist*, 5: 57-60.
- Kuru, Ali Şahan (2018). “Kavramsal Altyapılarının Tarihsel Gelişimi bağlamında Sanat İnisiyatifleri”. *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII(2): 425-449.
- Tan, Pelin (2007) “Sanatçı Kolektifleri, İnisiyatifler ve Sanatçılar Yönetimindeki Mekânlar”. *User’s Manuel Contemporary Art in Turkey 1986-2006*. Ed. Halil Altındere ve Süreyya Evren. İstanbul: art-ist Yayınları, 130-135.
- Ünsal, Merve (2014). “5533’teki Meşguliyetlerden Sonra”. *Sanat Dünyamız*, 141: 116-120.
- Yaylalı, Seçil vd. (2017). “Bir Sanatçı İnisiyatifi: Pasaj”. *Sanat Dünyamız*, 160: 58-67.
- Yersel, Seçil (2009). “Bağımsız Bünyeler, Hazavuzu, :mentalKLİNİK”. *Dersimiz Güncel Sanat*. Ed. Azra Tüzünoğlu. İstanbul: Outlet Yayınları, 134-144.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: “Kolektif Üretime Devam”. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/02/23/kolektif-uretime-devam/> (Erişim: 23.02.2018).
- URL-2: “Bir İhtimal Daha Var Kolektifler Buluşması 1”. <https://www.youtube.com/watch?v=J3klEcVkg-c> (Erişim: 15.05.2018).
- URL-3: “Bir İhtimal Daha Var Kolektifler Buluşması 2”. <https://www.youtube.com/watch?v=WvChed2g2WM> (Erişim: 17.05.2018).
- URL-4: <http://pist-org.blogspot.com/2006/06/sanat-inisiyatifleri-birkez-daha.html> (Erişim: 01.06.2018).
- URL-5: <http://www.b-a-s.info/hakkinda-about/> (Erişim: 02.06.2018).
- URL-6: <https://pasajist.wordpress.com/> (Erişim: 05.06.2018).
- URL-7: http://www.anatoliasanat.com/tag-15-Guzel_sanatlar_fakultesi_olan_tum_universiteler_listesi.html (Erişim: 20.06.2018).
- URL-8: <https://www.unlimitedrag.com/post/turkiyede-resmi-olmayan-kolektifler-ve-inisiyatifler> (Erişim: 11.08.2021).

- URL-9: <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/inisiyatifler-dunyali-mi-marsli-mi-l-halka-sanat-projesi-i-1477> (Erişim: 11.08.2021).
- URL-10: <https://canakkalegundem.net/2018/07/16/sanatin-yeni-ve-genc-alani-sub/> (Erişim: 11.08.2021).
- URL-11: <https://www.unlimitedrag.com/post/diyarbakirda-yeni-bir-olum-sum-a4-atolye> (Erişim: 11.08.2021).
- URL-12: <http://www.avtoononline.org/#/press> (Erişim: 11.08.2021).
- URL-13: <https://eksav.org/about> (Erişim: 11.08.2021).
- URL-14: <https://karantinamekan.com/> (Erişim: 11.08.2021).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale; 24-26 Ekim 2018 tarihlerinde, İstanbul'da düzenlenen 22. Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin makale şeklinde düzenlenmiş hâlidir.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author's Note: *This article is the edited version of the paper presented at the 22nd International Medieval and Turkish Period Excavations and Art History Research Symposium organized in İstanbul on 24-26 October 2018.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*